

Гүлдарига Симұқанова (Ақтөбе, Қазақстан)

ЖАҢАНДАНУ ЖӘНЕ ҰЛТТЫҚ-МӘДЕНИ БІРЕГЕЙЛЕНУ

Аннотация. Мақалада жаһандану тұсындағы ұлттық-мәдени бірегейлік мәселелері әр түрлі аспектіде қарастырылады: өзіне қатысты; өзгеге қатысты; жалпы ұлттық. Мәдени-этникалық бірегейлену тұлғалық-психологиялық байланыстармен, құндылықтардың жалпы жүйесімен, индивидтің өмір сүруінің объективті-материалдық жағдайларымен, жалпы шаруашылық экономикалық және әлеуметтік – мәдени мүдделермен де тығыз байланысты.

Қазіргі ғылыми-әдебиеттерде «бұқаралық қоғам», «бұқаралық мәдениет», «бұқаралық сана» ұғымдары жиі қолданылады. Мақалада осы ұғымдардың мазмұны бірегейлік тұрғысынан жан-жақты қарастырылады. Американданған эрзац-мәдениетті енгізу жалпы шынайы мәдениетті, оның ішінде этникалық-ұлттық мәдениетті жоюға бағытталған. Қазақстан Республикасының барша халықтарын біріктіретін рухани принциптер ретінде, азаматтық қоғам идеясы, қазақтың ұлттық идеясы, еуразиялық идеяларға тоқталып, қазіргі Қазақстан дамуына толеранттылыққа негізделген Қазақсандық ұлттық идеясы жақынырақ деген ой қорытынды жасалады.

Түйін сөздер: бірегейлену, жаһандану, мәдени-этникалық бірегейлену, этнос, бұқаралық мәдениет, мультикультурализм, аккультурация, толеранттылық.

Кіріспе

Қазіргі дүние жүзіндегі ахуал өте шиеленіскендігімен сипатталады, адамзат тарихы бұрынғыдай бір-бірімен әлсіз байланысқан этностардың, мәдениеттердің, өркениеттердің тарихы болудан қалды. Тарих барша этностардың, мемлекеттердің, мәдениеттердің, өркениеттердің барлығының дүние жүзілік тарихына айналды. Соңғы ғасырда бұл «жаһандану» деп аталуда. Мамандар арасында жаһандану процесіне біртекті көзқарас жоқ. Бірі оның позитивті жағын көрсе, екіншілері, жаһандану процестері ұлттық мемлекеттерге кері әсерін тигізеді деп есептейді. Барлық посткеңістік мемлекеттер, оның ішінде Қазақстан да – әзірге жас ұлттық мемлекеттер. Сонымен қатар дәл солар ұлттық мемлекеттің ұлттық мәдениетінің тұтастығы мен сақталуының да кепілі болып табылады.

Алайда қазіргі ғылыми жұмыстарда бүгінгі нарықтық қатынастардың ұлттық мәдениеттерге ықпалы зерттелмейді. Нарық пен өзгерген экономикалық саясаттың жалпы мәдениетке, оның белгілі бір салаларына, оның үстіне ұлттық мәдениетке ықпал етуі туралы жұмыстар жоқ десе де болады. Қазақстандық философияда жаһанданудың мәдениетке ықпал етуі мен онан туындайтын проблемаларға да арнаулы талдаулар жүргізілмеуде. Мамандар назары Қазақстанда азаматтық қоғам құру проблемаларына, этносаралық және конфессияаралық проблемаға, мәдениеттердің өзара әрекеттесу проблемасына аударылған. Бұлар – әрине терең және мұқият талдауды қажет ететін өзекті проблемалар. Оның үстіне олар біздің елімізде құқықтық және әлеуметтік мемлекет құру практикасымен де тікелей байланысты. Бірақ, біздің елімізде тек құқықтық және әлеуметтік мемлекет құру процесі ғана емес, жаңа экономикалық саясаттың да жүріп жатқанын, бұрынғы жоспарлы экономиканы капиталистік – нарықтық экономикаға қайта құру жүріп жатқанын ескеру қажет. Біздің ойымызша, осы өзгерістердің белгілі бір жолмен этнос аралық және конфессия аралық қатынастарға ықпал ететінін де түсінгеніміз

жөн. Сондықтан жаһандану процестерінің этникалық және ұлттық мәдениетке ықпал етуінің сипаты мен салдарын анықтап, жаһанданудың үстемдік етуі жағдайында ұлттық-мәдени иденттілікті сақтау мәселесін анықтау маңызды.

Әдіснама

Зерттеудің теориялық-әдістемелік базасы мен негізі дерек көздері ретінде тарихи тұрғыдан өздерін тиімді түрде көрсеткен дәстүрлі әдістер де, сондай-ақ, салыстырмалы түрдегі жаңа әдістер де қолданылды. Осы әдістерді қолдану нәтижесінде жаһандану кезіндегі құндылық саласының трансформациясының сипаты ашылып этникалық және ұлттық мәдениеттің өзіндік болмысын сақтаудың мемлекеттілікті сақтауға тәуелді болу дәрежесі анықталып, ұлттық-мәдени бірегейлікті сақтап қалудың жолдары көрсетілді.

Жаһандану тұсындағы ұлттық-мәдени бірегейленудің зерттелу мәселелері

Қазақстанда бірегейлік проблемасының түрліше аспектілерін талдау негізінен посткеңестік дәуірден бастау алады. Ал Батыс философиясында олардың талданып келе жатқанына бірнеше ондаған жылдар өтті. Алайда, иденттілік дегеніміздің не екені, оның мәні неде екені туралы әдебиетте бірыңғай ұстаным жоқ. «Иденттілік» терминіне қатысты жағдайға келер болсақ, оның семантикалық мәні «сәйкестілік» терминімен толықтай сәйкес келеді. Олардың арнайы мағынасы сай келмейді. Өйткені, «сәйкестілік» термині философиядағы қарама-қайшылықтардың сәйкестілігін білдіреді.

Формальды логикада сәйкестілік деп $A=A$ абстракттілі сәйкестілігі ұғынылады. Екі мың жыл бойына өзгеріссіз өмір сүрген формальды логика ХХ ғасырда математикалық, немесе, символикалық логика формасын қабылдағаннан кейін ғана дамытылды. Алайда онда формальды логиканың негізгі заңдары өзгеріссіз қалды. Диалектикалық ұстанымға, сәйкес, сәйкестілік пен айырмашылық бір-бірінің мәніне терең бойлайтын қарама-қайшылықтар. Аталмыш позиция ең толықтай түрде Гегель философиясында, сондай-ақ маркстік философияда көрініс табады. Диалектикалық-логикалық ұстаным ғана сәйкестілік пен айырмашылықтың объективті сәттерін талдауға нақты тұрғыдан келуге мүмкіндік береді. Бұл тұрғыдан алғанда иденттілік ұғымы оны енгізген және оны пайдаланатын зерттеушілер тарапынан – саналы ма, санасыз ба түрде – формальды логика түрінде, яғни абстракттілі сәйкестілік: $A=A$ түрінде қабылданады.

Сондықтан біз әрі қарай иденттілік ұғымы формальды логиканың $A=A$ принципіне негізделеді, оның мазмұны диалектикалық логика құралдарымен талданады деп санай аламыз. Бұл ретте біз Г.К. Әбдіқалықованың пікірімен келісеміз. Ол: «Иденттілік құрылымы диалектикалық-логикалық тұрғыдан үш негізгі сәтті камтиды: 1) феноменнің өз-өзіне қатысты иденттілік; 2) феноменнің өзге феноменге қатысты иденттілігі; 3) феноменнің белгілі бір тұтастыққа жататындығы ретіндегі иденттілік. Бір-бірінен бөлектене отырып аталмыш сәттер иденттілік пен иденттелудің үш типі түрінде көрініс табады» [Абдиқаликова 2006, 8–9 бб.].

Алайда мәдениетке қатысты мұны айта алмаймыз. Оған Г.К. Әбдіқалықова бөліп көрсеткен иденттіліктің үш аспектісі 1) өзіне қатысты; 2) өзгеге қатысты; 3) көлемдірек жалпылыққа қатысты тек бір мағынада ғана қолданылады. Ең алдымен, кез-келген мәдениет өзіне-өзі идентті, яғни өзіне-өзі сәйкесті. Екіншіден,

ол өзге мәдениеттермен салыстырылып, олардың арасындағы ұқсастықты, немесе, айырмашылықты анықтайды. Үшіншіден, бір-біріне туыстас мәдениеттердің таптары болады. Мысалы, әрқайсысының өзіндік болмысы болуына қарамастан, батыс еуропалық мәдениеттер типі бойынша біртекті, қиыр шығыс мәдениеттері де өзіндік болмысты, бірақ тип ретінде бірдей. Осы жағдайда аталмыш мәдениет өзінің иденттілігін өз типіне жатуымен анықтайды. Бірақ, кез-келген мәдениет күрделі құрылымды, көп деңгейлі және көп қырлы. Сол себепті мәдениеттің иденттілігі мен айырмашылығы оның барлық құрылымдық бөліктерін, барлық деңгейлері мен өлшемдерін толық қамтымайды.

Жалпы ұлттық мәдениет болып синтезделмеген этно-ұлттық мәдениеттерде ең аз дегенде, мәдени иденттілік пен индивидтің мәдени өзіндік идентификациясының екі деңгейі болады. Біріншіден, оның үш аспектісіндегі этномәдени иденттілік (*өзіне, аталмыш этно-мәдениеттің ішіндегі өзге этникалық мәдениеттерге қатысты*), екіншіден, бұл жалпы этно – мәдени иденттілік (*біріктіруші жалпы мәдени бастамаларға қатысты*) және үшіншіден, өзге ұлттық, немесе, этно-ұлттық мәдениеттерге қатысты анықталатын иденттілік. «Этникалық иденттелу, – деп жазады В.Г. Бабаков пен В.М. Семенов [1996, 21-22 бб.], – тұлғалық-психологиялық байланыстармен, құндылықтардың жалпы жүйесімен, индивидтің өмір сүруінің объективті-материалдық жағдайларымен, жалпы шаруашылық-экономикалық және әлеуметтік-мәдени мүдделерімен шартталған. Перманентті әрекет етуші объективті және субъективті шарттар мен факторлар құбылыстардың кең диапазонында көрініс табатын этникалық өзіндік сананың тереңдігін детерминациялайды».

Ұлт пен этностың арасына ешқандай айырма қоймайтынын С. Хантингтон [2004, 43 б.] былай деп жазады: «Ұлттық иденттіліктің өзге иденттіліктермен салыстырғандағы маңызы өзгеріссіз қалмайды; ол адамзат тарихының өн бойында өзгеріске ұшырап отырды». Бұл қоғамдық тұтастыққа да, жеке адамға да қатысты әділетті болады. Қоғамдық-мемлекеттік тұтастықта тұрақтылық үстемдік етіп, ол өзге де осындай тұтастықтармен бейбіт қатынастарда болған жағдайда, индивидтерде де, қоғамдық тұтастықтарда да, этникалық, немесе, этно-ұлттық иденттілік айтарлықтай маңызға ие бола алмайды. Алайда экономикада, саясатта және басқа да салалардағы қоғамдық-мемлекеттік тұтастылық тұрақсыз болғанда, оның өзге де осындай тұтастықтармен қатынастары проблемалы болғанда алдыңғы қатарға аталмыш қоғамдық-мемлекеттік тұтастықтың азаматтарының этникалық, немесе, этно-ұлттық иденттіліктері шығады.

Жағдай посткеңестік этно-ұлттық мемлекеттердің пайда болуынан кейін өзгерді, трансформациялар халықта ғана емес, элиталар ортасында да жүрді. Номенклатуралық элитаның көпшілігі, мемлекеттік меншікті жекешелендіруді өз мүдделерінде жүргізе отырып өздерін халық пен оның мүдделеріне қарсы қойды. Бірақ, саяси элита ұлттық мемлекетті сақтап қалуға мүдделі болып қала берсе де (*себебі «оны» асырап отыр* – Г.С.), сонымен бірге, өз халқының мүдделері мен өзінің ұлттық мемлекетінен де қашықтаған жаңа экономикалық элита қалыптаса бастады. Мұнда оларға жаһанданушылардың айтарлықтай ықпалдары болды. А.А. Хамидов [2005, 28 б.] атап көрсеткендей, олар «барынша қарқынды түрде *бұрынғы* ұлттық-мемлекеттік элиталарды ыдыратып, *жаңаларын* қалыптастыруға жағдай жасады. Бұрынғы – экономикалық, саяси, интеллектуалды элиталар,

– біріншіден өз халқына абсолютті түрде қарсы қойылмаған еді; екіншіден, олар ұлттық-мемлекеттік мүдделерді жалпыадамзаттық мүдделермен бірлікте қарастырды. Жаңа элиталар басқа бағытқа бағдар алды. Бұл элитаның барлық мүшелеріне қатысты емес, бірақ, жаһандану ықпалына ұшыраған бөлігі өзінің жеке мүдделерін өздерінің ұлттық мемлекеттердің шегінен тыс шеңберлерде көрді. Әсіресе жаһандасушылардың күштері осы барлық деңгейлердегі билік элиталарын ыдыратуға бағытталған болатын.

«Жаһанданушылар, – деп жазады А.С. Панарин [2000, 27 б.], «бос жатқан жерде» өздерінің жаһандық тәртібін қайта орнату үшін қалыптасқан ұлттық өзіндік ұйымдасудың барлық формаларын қиратады». Этникалық және этно-ұлттық мәдениетке ХІХ-ХХ ғғ. шеңберінде қалыптасып, «бұқаралық мәдениет» деген атқа ие болған феномен айтарлықтай залал келтіреді. Жоғары, немесе, элитарлық мәдениетке қарсы қойылатын бұқаралық мәдениет қоғамның бұқараландырылуымен және бұқаралық сананың қалыптасуымен тығыз байланысты. Постиндустриалдық қоғам оны басымдық феноменге айналдырудың аз-ақ алдында тұр. Жаһандасудың стратегиясы мен тактикасы бұқаралық мәдениетті мемлекеттік сүзгілерді айналып өтіп, ұлттық мәдениетке қысым көрсетудің құралдарының бірі ретінде пайдаланады.

Қазіргі заманда «бұқаралық қоғам», «бұқаралық мәдениет» пен «бұқаралық сана» деген ұғымдыр жиі қолданылады. Ендеше, оларға да тоқтала кеткеніміз жөн. Бұқаралық қоғамның белгілі бір анықталған шекаралары болмайды. Ол бұқараланған адамдардан, бұқара адамдарынан түзіледі. Бұқара адам – жеке тұлғалық болмысы ғана емес, даралықтың да шекаралары өшірілген адам. Бұл Хайдеггердің айтуынша *das Man* – «бір ешкім». Ол қоғам мен мәдениеттің бұқаралану процестерін қалыптастыратын бұқаралық сананың тасымалдаушысы. 1930 ж. Х. Ортега-и-Гассет еуропалық қоғамдар мен еуропа мәдениетінің дағдарысы туралы мәлімдеп, оларды «бұқаралар көтерілісі» деп атады [Ортега-и-Гассет 2002, 15 б.]. «Бұқара, – деп жазады ол, – бұл «орташа адам». ...Бұл адам өзгелерге ұқсамайтын шамада жалпылама типті қайталайды» [Ортега-и-Гассет 2002, 18 б.]. Және де: «Бұқара – өзіне ұқсамайтынды, жиынтық еместі және жақсыны жаныштайды. Бәріне ұқсамайтын, бәрі секілді ойлай алмайтын адамның қоғамнан шеттетілуі мүмкін» [Ортега-и-Гассет 2002, 22 б.]. Ж. Бодрийярдың пікірінше, «Бұқара - әлеуметтік энергиясы өшкен, кез-келген шынайы белсенділікті жұтып қоюға және тепе-теңдестіруге қабілетті суықтық аймағы... бұқара барлық әлеуметтік энергияны өзіне сіңіріп, нәтижесінде ол әлеуметтік энергия болудан қалады. Ол оған аударылған назарлардың барлығын жұтады, сөйтіп олардан ештеңе де қалмайды, ... бұқара ақиқатсыз да, себепсіз де өмір сүре алады. Оған тіпті сананың да, бейсаналықтың да қажеті жоқ» [Бодрийяр 2007, 202-203 бб.].

Бұқаралану процестерінің генезисі туралы айта келіп, Б.А. Грушин былай деп жазады: «Экономика саласында басталған бұқараландыру ... жайлап, бірақ дұрыс түрде материалдық емес өндірісті (*ғылым, өнер, түрлі қызмет көрсету өндірісінің салалары* – Г.С.) басқарудың, материалдық және рухани тұтынудың, тіпті бұқаралыққа мүлдем қатысы жоқ отбасылық және сексуалдық қатынастар туралы пікірлерді қоса алғандағы адамдар арасындағы қарым-қатынастарды қамти отырып қоғамның барлық басқа да бөліктеріне таралады» [Грушин 1987, 144-145 бб.]. ХХ ғасырда бұл мәдениет, негізінен түрліше симулякрлермен –

шынайы феномендердің суррогаттық ауыстырғыштарымен түзілген. Мұндай симулякрлердің бірі деп Ж. Бодрийяр, гаджетті санайды, оның сөзімен айтар болсақ, бұл «техникалық пародия, қажетсіз қызметтерден туған өсінді, нақты практикалық референтсіз қызметтердің үздіксіз симуляциясы... постиндустриалдық қоғамның таңбасы болып табылады» [Бодрийяр 2006, 146 б.] «Гаджет, – деп атап көрсетеді Ж. Бодрийяр, – күнделікті бұйымның объективті, утилитарлы формасын жоғалтуы мен «функционалдық пайдасыздыққа» ие болғанынан кейін дүниеге келеді. ... Өзінің ең кең мағынасында, гаджет таралған мақсаттылық пен пайдалылықтың дағдарысын ойындық мінез-құлықтың көмегімен жеңуге тырысады» [Бодрийяр 2006, 148 б.]. Бірақ, ол затты оның символикалық болмысына ауыстырудың нәтижесі болғандықтан мақсатына жетпейді.

Тағы бір ерекше атап өту қажет жай, этно-ұлттық мәдениеттерге жаһандану тарапынан жасалатын негізгі бағыттарды анықтау. Біріншіден, сананың құндылықты деңгейін ыдырату мен оны пайдалылықтар деңгейіне келтіру бағытында оған сананы өңдеу жүргізіледі, тұтынушылық құмарлығы сіңіріледі. Көбінесе жас және жасөспірімдік кезеңдегі адамдар өңдеу объектісі ретінде алынады. Оларға, «пайда – адамның ұмтылуы тиіс жоғарғы нәрсе» – деп сенім ұялатылады. Бұл сендіруден қажетті әсер алу үшін сананың индоктринасының қазіргі заманғы технологиялары қолданылады. Мұнда маңызды рөлді жарнама алады. Мәселен, теледидар арналарынан кең тұтынылатын заттар мен кітаптардың, жаңа ғылыми, немесе, философиялық идеялардың, маңызды ашылымдардың, техникалық жетістіктердің жарнамаланып жатқанын ешқашан көре алмайтынымыз айдан анық.

Екіншіден, ұлттың ойлау мәдениетін, дүниетанымдық және құндылықты ұстанымдарын өз бетімен анықтап және қорғау қабілеттерін бұзу бағытында мақсатты жұмыстар кампаниялары жүруде. Посткеңестік мемлекеттердің білім жүйесіне енгізіліп жатқан, оқушылар мен студенттердің білім деңгейлерін ғана емес, олардың оқу материалдарын игергендігін тексеретін тест жүйесі де осыған бағытталған. Білім деңгейін тексерудің үшінші дәрежелі тәсілі ретінде ақталған, бірақ, негізгіге айналдырылған тәсіл ойлау мәдениетін қалыптастыруға емес, белгілі бір сұрақтарға жауаптарды есте сақтауға бағытталған. Нәтижесінде оқылатын пәннің мазмұны, оның тұтастығы мен мәдени мағынасы игерілмеген күйде қалады. Тұлғаның ойлау мәдениетін бұзуға, тіпті түрліше PR-технологиялар да пайдаланылады. Профессор В.А. Лекторскийдің пікірінше, «пиардың басты мақсаты, адамның рационалды қабілеттерін дамыту емес, керісінше, оның сыни рефлексиясын мұқалту» [Лекторский 2009, 189 б.].

Үшіншіден, мәдениеттің кез-келген феноменінің коммерциялық маңызы, идеясы, мақсатты және күштелген түрде орнықтырылуға және «осыған дейінгі белгілі адами қасиеттерді экономикалық тұрғыдан ығыстыру» [Панарин 2000, 124 б.] жүруде. Бірақ, бұл жалпы дүниеге қажеттілікті-пайдалылықты қатынастың көрінісі мен универсализациясы. «Осыдан, – деп жазады А.А. Хамидов, – мәдениет пен адам өміріндегінің барлығына, сатып алу-сату қатынасына қарсылық көрсететіннің бәріне деген сенімсіздікті, тіпті жек көрушілікті жасап шығаруды қолдау, коммерциялық пайда әкелмейтіннің барлығын адамға лайықты емес деп бағалау келіп шығады. Осылайша, барлық жоғары құндылықтар мен кастерліліктер елестік және қияли нәрсе ретінде сенімсіздендіріледі» [Хамидов

2005, 29 б.]. Сөйтіп, нарықтық, тауар-ақшалық қатынастарды дәріптеуді барша адамзат мәдениетіне таратуға ұмтылады.

Төртіншіден, этно-ұлттық мәдениеттерге бұқаралық мәдениеттің ең нашар формалары әдейі экспортталуда. Дәлірек айтқанда, оның агрессивті мінез-құлық, қанқұйлы төбелестер, зорлық, секс қаһармандандырылатын формалары мен үлгілері экспортталуда. «Біздің көз алдымызда, – деп жазады А.С. Панарин, – американданған бұқаралық мәдениет эстетикалық мәдениет формаларының ішінен оның ең оғаш тәнилік түрлерін дәріптеуде. Сексуалдық, садо-мазохистік, өлтірушілік, бей-берекеттік, тағы да басқа инстинктілер ескі тыйым салуға негізделген моральға қарсы тұратын заманауи күрескерлік ретінде берілуде». [Панарин 2000, 220 б.]. Бір жынысты некелер насихатталып, порнография, оның ішінде балалар порнографиясы таратылуда.

Мұның барлығы ұлттық және этно-ұлттық мемлекеттіліктің негіздері ретіндегі этникалық және мәдени құндылықтарды кезектестіре бұзуға бағытталған. Неғұрлым мемлекет мықты болса, ұлттық мәдениет те соғұрлым гүлдене түседі, не болмаса керісінше, ұлттық мәдениет гүлденген сайын, ұлттық мемлекет соғұрлым күштірек болады. Бірақ, дамыған субъектісіз екеуі де болмайды. Сол себепті де жаһандасушылар осы үш бағыт бойынша шабуыл жасауда, әсіресе – үшіншісі – адамға деген этникалық және ұлттық бағыттар бойынша шабуыл үдей түсуде. Бұл тұрғыдағы жаһандасушылардың негізгі мақсаты бір-ақ нәрсе: «әлем ресурстарының барлығы да тезірек «жаһандық», яғни таңдаулы алтын миллиард үшін қол жетімді болуы екенін көрсетеді» [Панарин 2000, 13 б.].

Қазіргі Қазақстан территориясында тұратын әрбір этностардың мәдениеттеріндегі ең жақсы жерлерін жаңғырту және жетілдіру, сонымен бірге аккультурация процестері мен мультикультурализмнің қалыптасуын қолдауымыз керек. Аккультурация – «мәдениет саласындағы этносаралық интеграцияның жекеленген көрінісі болып табылады және ең жалпылама түрде этникалықты жоғалтпай, өзге этникалықты жетекші этностың мәдениетін игеру жолымен қабылдауды білдіреді. Аккультурация процесі ассимиляцияны білдірмейді, себебі, аталмыш процесс этникалық өзіндік болмысты сақтауды қарастырады... Аккультурация процесінің ақырғы нәтижесі – қауымдастықтың ішінде, жалпы өзіндік болмысы сақталған және басым болатын, этникалық қауымдастықтың қалыптасуы» [Байтенова 2002, 14 б.]. Г.В. Малининнің түсіндіруінше, мультикультурализм – бұл үлкен және кіші халықтар мен олардың мәдениеттерінің тең құқылы дамуын саяси, идеологиялық және басқа да мақсаттылықтарына қарай емес, қатынассыз, яғни, еркін түрде, ұлттық азшылықтарға олардың өзіндік болмысының сақталуын кепілдейтін, азаматтықты адамның оған тең құқықтар мен міндеттерді, жауапкершілік пен еркіндікті беретін ерекше әлеуметтік мәртебесі ретінде дамытатын саяси-құқықтық принциптердің жүйесі» [Малинин 2002, 10 б.]. Демек аккультурация мен мультикультурация өте тығыз байланысты.

Жалпы аккультурация мен мультикультурализм саясаты мен практикасын тиімді жүзеге асыру мемлекетте (аталмыш жағдайда Қазақстан Республикасында) барлық этностар мен барша халықты біріктіретін бір рухани принциптің болуын қажет етеді. Р.С. Сартаева [Сартаева 2002, 84 б.] бұл рөлге төмендегідей идеяларды ұсынады: «1) азаматтық қоғам идеясы; 2) қазақтың ұлттық идеясы; 3) еуразиялық идеясы; 4) экологиялық жаңғыру идеясы және т.б. Автордың ойын-

ша, аталмыш кезеңде жалпыадами құндылықтар идеясының потенциалы көп, бұл Қазақстанның қазіргі әлеуметтік-мәдени қалпымен де байланысты».

Қорытынды

Жаһандану кейбір жағдайда жалпы этно және ұлттық-мәдени иденттілікті сақтауға кері әсерін тигізеді. Ол оған түрлі бағыттармен әсер етеді. Біріншіден, саяси және экономикалық элитаның моральдық ыдырауы арқылы өзіне және трансұлттық қаржы корпорацияларына жұмыс жасайтын және өзін оның мүшесі ретінде танитын жаңа экономикалық және ішінара саяси элита қалыптасады; екіншіден, сананың құндылықты деңгейінің ыдырауы мен оны пайдалылық деңгейіне келтіру бағытындағы сананы өңдеу қажеттілігі сіңіріледі; үшіншіден, мәдениеттің кез-келген феноменінің коммерциялық маңыздылық идеясы мақсатты және сенімді түрде орнықтырылады; төртіншіден, этно-ұлттық құндылықтарға бұқаралық мәдениеттің ең нашар формалары арнайы экспортталады. Дәлірек айтқанда оның агрессивті мінез-құлық, қанды төбелестер, зорлық, секс қаһармандандырылатын үлгілері мен формалары экспортталады. Бұл мақсаттар үшін мемлекеттік кедергілерді айналып өтуге мүмкіндік беретін Интернет аса тиімді. Мұның барлығы да ұлттық, немесе, этно-ұлттық мемлекеттіліктің негіздері ретіндегі этникалық және ұлттық мәдениеттерді және олардың құндылықтарын кезектестіре бұзуға бағытталған.

Тек қана ұлттық мемлекеттілікті ғана емес, жалпы ұлттық мәдениетті де бұзбау үшін, мына шараны жасаған жөн: біріншіден, қазіргі Қазақстанның территориясында тұратын этностардың әрқайсысының мәдениеттеріндегі ең жақсыларын жаңғырту және жетілдіру, сонымен қатар, аккультурация процестері мен мультикультурализмді қалыптастыруды қолдаған жөн; екіншіден, аккультурация мен мультикультурализм саясаты мен практикасын тиімді түрде жүргізу мемлекетте барлық этностар мен барлық ұлттарды біріктіретін біртұтас рухани принциптің болуын қарастырады. Мұндай принцип ретінде жалпы адами құндылықтарға бағытталған еуразиялық идеясы алынуы мүмкін. Алайда, аталмыш идея жалаң ұран болып қалмай, толерантты қатынасты тәрбиелеумен қамтамасыз етілуі керек. Толеранттылық өз кезегінде жалпы адами құндылықтарға шығуға мүмкіндік береді.

Библиография

- Абдукаликова, Г. 2006. 'Этносоциальная идентификация личности: духовные и политико-правовые аспекты'. Автореф. ... канд. филос. наук: 09.00.11. Алматы, ИФП МОН РК, 34 с.
- Бабаков, В. & Семёнов, В. 1996. 'Национальное сознание и национальная культура (методологические проблемы)'. М., ИФ РАН, 70 с.
- Бодрийяр, Ж. 2007. 'Фантомы современности'. Ясперс, К. & Бодрийяр, Ж. Призрак толпы. М., Алгоритм, сс. 186–270.
- Байтенова, Н. 2002. 'Мультикультурализм как модель бесконфликтного этносоциального развития'. Сборник материалов республиканской научно-практической конференции. Алматы, ИФП МОН РК, сс. 12–23.
- Бодрийяр, Ж. 2006. 'Общество потребления. Его мифы и структуры'. М., 269 с.
- Грушин, Б. 1987. 'Массовое сознание. Опыт определения и проблемы исследования'. М., Политиздат, 368 с.
- Лекторский, В. 2009. 'Личная и коллективная идентичность в условиях глобализации'. *Философия в контексте глобализации*. Алматы, ИФП КН МОН РК, сс. 187-203.

- Нысанбаев, А. 2004. 'Глобализация и проблемы межкультурного диалога'. В 2-х т. Т. 1. Алматы, К-ИЦ ИФП МОН РК, 274 с.
- Малинин, Г. 2002. 'Проблема этнической самодостаточности и становление мультикультурализма в Казахстане'. *Сборник материалов республиканской научно-практической конференции*. Алматы, ИФП МОН РК, сс. 5–12.
- Ортега-и-Гассет, Х. 2002. 'Восстание масс'. М., ООО «Изд-во АСТ», 208 с.
- 'Общенациональная идея Казахстана: опыт философско-политологического анализа'. 2006. Алматы, КИЦ ИФП МОН РК, 412 с.
- Панарин, А. 2000. 'Искушение глобализмом'. М., Русский Национальный Фонд, 381 с.
- Сартаева, Р. 2002. 'О мультикультурализме, ксенофобии и полифонии культур'. *Сборник материалов республиканской научно-практической конференции*. Алматы, ИФПР КН МОН РК, сс. 78–86.
- Хантингтон, С. 2004. 'Кто мы? Вызовы американской национальной идентичности'. М., ООО «Изд-во АСТ»; ООО «Транскнига», 637 с.
- Хамидов, А. 2005. 'Проблема глобализации без альтернативы: глобализм или антиглобализм'. *Евразия*, № 1, 22–41 сс.
- Хамидов, А. 2008. 'Оборотная сторона толерантности'. *Духовность и толерантность как основа стабильности общества. Международная научно-теоретическая конференция*. Алматы, 14 декабря 2007 года. Алматы, ТОО «TST-company», 34-41 сс.

Transliteration

- Abdýkalikova, G. 2006. 'Etnosotsialnaia identifikatsiia lichnosti: dýhovnye i politiko-pravovye aspekty' [Ethnosocial Personality Identification: Spiritual and Political and Legal Aspects]. Avtoref. ... kand. filos. naýk: 09.00.11. Алматы, ИФП МОН РК, 34 с.
- Babakov, V. & Seménov, V. 1996. 'Natsionalnoe soznanie i natsionalnaia kýltýra (metodologicheskie problemy)' [National Consciousness and National Culture (Methodological Problems)]. М., ИФ РАН, 70 с.
- Bodriiar, J. 2007. 'Fantomy sovremennosti' [Phantoms of our Time]. Iaspers, K. & Bodriiar, J. Prizrak tolpy. М., Algoritm, sc. 186–270.
- Barténova, N. 2002. 'Mýltikýltýralizm kak model beskonfliktного etnosotsialного razvitiia' [Multiculturalism as a Model of Conflict-Free Ethnosocial Development]. *Sbornik materialov respýblikanskoi naýchno-prakticheskoi konferentsii*. Алматы, ИФП МОН РК, сс. 12–23.
- Bodriiar, J. 2006. 'Obestvo potrebleniia. Ego mify i strýktýry' [Consumer Society. Its Myths and Structures]. М., 269 с.
- Grýshin, B. 1987. 'Massovoe soznanie. Opyt opredeleniia i problemy issledovaniia' [Mass Consciousness. Definition Experience and Research Problem]. М., Politizdat, 368 с.
- Lektorskii, V. 2009. 'Lichnaia i kollektivnaia identichnost v ýsloviiah globalizatsii' [Personal and Collective Identity in the Context of Globalization]. *Filosofia v kontekste globalizatsii*. Алматы, ИФП КН МОН РК, сс. 187-203.
- Nysanbaev, A. 2004. 'Globalizatsiia i problemy mejkýltýrnogo dialoga' [Globalization and Problems of Intercultural Dialogue]. В 2-х т. Т. 1. Алматы, К-ИТс ИФП МОН РК, 274 с.
- Malim, G. 2002. 'Problema etnicheskoi samodostatochnosti i stanovlenie mýltikýltýralizma v Kazakhstane' [The Problem of Ethnic Self-Sufficiency and the Formation of Multiculturalism in Kazakhstan]. *Sbornik materialov respýblikanskoi naýchno-prakticheskoi konferentsii*. Алматы, ИФП МОН РК, сс. 5–12.
- Ortega-i-Gasset, H. 2002. 'Vosstanie mass' [Rise of the Masses]. М., ООО «Изд-во АСТ», 208 с.
- 'Obenatsionalnaia ideia Kazakhstana: opyt filosofsko-politologicheskogo analiza' [National Idea of Kazakhstan: Experience of Philosophical and Political Analysis]. 2006. Алматы, КИТс ИФП МОН РК, 412 с.
- Panarin, A. 2000. 'Iskýshenie globalizmom' [Temptation by Globalism]. М., Rýsskii Natsionalnyi Fond, 381 с.

Sartaeva, R. 2002. 'O mýltikýltýralizme, ksenofobii i polifonii kýltýr' [On Multiculturalism, Xenophobia and Polyphony of Cultures]. *Sbornik materialov respýblikanskoi náýchno-prakticheskoi konferentsu*. Almaty, IFPR KN MON RK, ss. 78–86.

Hantington, S. 2004. 'Kto my? Vyzovy amerikanskoi natsionalnoi identichnosti' [Who Are We? Challenges to American National Identity]. M., OOO «Izd-vo AST»; OOO «Transkniga», 637 s.

Hamidov, A. 2005. 'Problema globalizatsii bez alternativy: globalizm ili antiglobalizm' [The Problem of Globalization Without an Alternative: Globalism or Anti-Globalism]. *Evrázia*, № 1, 22–41 cs.

Hamidov, A. 2008. 'Oborotnaia storona tolerantnosti' [The Flip Side of Tolerance]. *Dýhovnost i tolerantnost kak osnova stabilnosti obestva. Mejdýnarodnaia náýchno-teoreticheskai konferentsua*. Almaty, 14 dekabria 2007 goda. Almaty, TOO «TST-company», 34-41 cs.

Резюме

Симуканова Г.С. Глобализация и национально – культурная идентичность

В статье рассматриваются вопросы национально-культурной идентичности в контексте глобализации в различных аспектах: по отношению к себе, в отношении других; общенациональное. В статье соотнесена проблема идентичности в культурном и этническом контексте, ее связь с личностными и психологическими отношениями, общей системой ценностей, материальными и бытовыми условиями индивида, а также общими экономическими, социальными и культурными интересами. В современной научной литературе часто используются понятия «массовое общество», «массовая культура», «массовое сознание». В статье рассматривается содержание этих понятий с точки зрения идентичности, также утверждается, что внедрение американизированной эрзац-культуры направлено на то, чтобы размыть общую истинную культуру, включая этническую национальную культуру. В заключении раскрыта идея гражданского общества, казахской национальной идеи и идей евразейство как духовные принципы, объединяющие все народы Республики Казахстана на основе казахстанской национальной идеи толерантности.

Ключевые слова: глобализация, идентичность, национально-культурная идентичность, культурно-этническая идентичность, нация и этнос, массовая культура, массовое сознание, порноиндустрия, мультикультурализм, аккультурация, толерантность.

Summary

Simukanova G.S. Globalization and National and Cultural Identity

The article deals with issues of national and cultural identity in the context of globalization in various aspects: in relation to oneself, in relation to others; national. The article deals with the problem of identity in the cultural and ethnic context, its connection with personal and psychological relations, the General system of values, material and living conditions of the individual, as well as General economic, social and cultural interests. In modern scientific literature, the terms «mass society», «mass culture» and «mass consciousness» are often used. The article considers the content of these concepts from the point of view of identity. It is argued that the introduction of Americanized ersatz-culture is aimed at blurring the common true culture, including ethnic national culture the author makes a conclusion about the spiritual principles that unite all people of the Republic of Kazakhstan, reveals the idea of civil society, the Kazakh national idea in relation to the idea of Eurasianism, and shows the Kazakh national idea based on tolerance in the development of Kazakhstan.

Keywords: globalization, identity, national-cultural identity, ethnic culture, ethnic identity, nation and ethnos, culture of national thinking, mass culture, mass consciousness, porn industry, multiculturalism, acculturation, tolerance.